

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 767 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate

Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor

Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor

Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor

Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)

Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)

Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer

Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor

Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)

Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE

Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta’siri tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O‘zbekiston respublikasida aholi bandligini ta’minlashdagi dolzarb masalalar	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o‘g‘li	
O‘zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta’minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta’sirini ekonometrik tahlil qilish.....	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo‘jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o‘ziga xos xususiyatlari	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik)	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo‘ribaeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o‘zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o‘g‘li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o‘g‘li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo‘llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida	117
Nodir Xidirov G‘iyosaliyevich	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning likvidiligi va moliyaviy barqarorligini ta’minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессий социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o‘g‘li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
"Sibir daryolarining burilishi" loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqtoev Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini "yashil" iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "yashil investitsiyalar" dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlilikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinova	

“Deviant xulq-atvorli o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o‘g‘li, Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o‘zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo‘rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo‘nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O‘zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o‘g‘li	
Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o‘zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po‘latov Abdulloh Xolxo‘jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta’limida qo‘llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o‘g‘li	
Sun‘iy intellektlar yordamida o‘quvchilarni hayotiy faoliyat ko‘nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo‘rayevna, Kurbanov Azimjon Jo‘raboy o‘g‘li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukurullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o‘g‘li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O‘zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o‘zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o‘g‘li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o‘rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg‘ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O‘zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o‘g‘li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G‘aniev Elyor Sobirjonovich	
O‘zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
Ergashova Nilufar Sobirovna	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish	473
Tashmukhamedova Karima Samatovna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi	
Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi.....	487
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati.....	492
Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li	
Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	501
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich	
Использование методов математического моделирования при внедрении коммерческих автоматических систем	505
Курбанова Рахима, Ахмедов Мехрожжон	
Tijorat banklari kapitalidagi davlat ulushini kamaytirish yo'llari.....	511
Vasiyev Alisher Samiyevich	
Механизмы трансформации неформального сектора в официальную экономику на основе финансовых инструментов.....	515
Кошанов Абдимурат Азат ули, Муртазаев Шахрух Коньскайлиевич	

The impact of tourism on the economy of Uzbekistan	519
Xaydarova Marjona, Muxamedboyeva Muxlisa, Umarov Kamron, Usmanova Aziza	
Mintaqada gastroturizm rivojlanishining iqtisodiy asoslari va zamonaviy tendensiyalari	525
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Tikuv-trikotaj korxonalari brend jozibadorligini oshirishning ilmiy-nazariy jihatlari.....	535
O'rinov Akmaljon Axmadjonovich	
Bank tizimida hisobotlarni avtomatlashtirish texnologiyalari	542
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li	
Engineering programs in Uzbekistan on the verge of fifth industrial revolution	547
Khasan Khankeldiyev	
Aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruvini yaxshilashda korporativ madaniyatning ahamiyati	551
Akramova Nazokat Israilovna	
Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni	562
Amonov Mehridin Oromiddinovich	
O'zbekiston sanoat tarmoqlarida kooperatsiya asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish tizimini takomillashtirish yo'llari	572
Xalilova Sevaraxon Alijon qizi	
Moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlari va ularning tahlili	578
Urmanbekova Iroda Farxodovna	
Tijorat banklarining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rnini tahlil qilish	583
Kilicheva F.B., Mengnorov A.A., Bozorova O.R.	
Bog'dorchilik tarmog'ida klasterlarni joriy qilishda yevropa tajribasini qo'llash imkoniyatlari	591
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
To'qimachilik klasterlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	598
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Barriers to tourism infrastructure development in uzbekistan: a critical analysis	605
Sarvinov Shodmonova	
Xalqaro bozorda qishloq xo'jaligi mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirish	609
Mengnorov Almardon Abdirahmonovich	
O'zbekiston respublikasida infratuzilma loyihalarini amalga oshirishdagi risklarni boshqarish.....	620
Yusupova Zilola Ismoiljon qizi	
Korxonaning iqtisodiy barqarorligiga erishishning zamonaviy tendensiyalari.....	626
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Qishloq joylari maishiy xizmat ko'rsatish sohasida axborot resurslaridan samarali foydalanish.....	631
Xamdorov Eldor Toshmurovich	
Meva-sabzavotlar eksportida transport koridorlari va vositalarini tanlash xususiyatlari	636
Yusupov Muxiddin Soatovich	
Рынок рабочей силы в узбекистане и ее воспроизводство	644
Шакиров Амаль Улугбекович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Деньги и их функции в экономике.....	650
Мурадиллаев Мансур Мехроживич, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Развитие сельского хозяйства в узбекистане.....	654
Махмудов Алишер Мухтарович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Инвестиции и инновации в химической промышленности узбекистана: современные тенденции и перспективы	658
Хусаинов Равшан Рахимович, Султанходжаев Аманулла Асадуллаевич	
Tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish.....	666
Mardonova Shoxsanam Bahodirovna	
Definition of agritourism as a multifunctional development in rural areas.....	672
Aktamov Olimjon Abdugani ugli	
Kameral soliq tekshiruvda smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumotlar bazasida shakllanishi	680
Qurbonov Muxiddin Abdullaevich	
Проблемы регулирования государственно-частного партнерства и рекомендации по их решению (на примере безработицы в республике узбекистан)	687
С.Э. Холмуратов	

Автоматизация аудиторских процедур с использованием искусственного интеллекта.....	692
Ходжарахманова Назира Бахтияр кизи	
Past karbonli iqtisodiyotga o'tish zaruriyati va uning omillari.....	701
Valiyev Axliddin Aropitdinovich	
Yengil sanoatda zamonaviy tikuv mashina-kichik robotlarning mexanizmlarini mukammallashtirish	705
Sirojova Muxabbat Sodiq qizi, Kurbanov Fazliddin Aminovich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish tizimining institutsional va iqtisodiy asoslari	710
Kuzieva Nargiza Ramazanovna, Bobomuratova Manzura Panji qizi	
Foyda solig'i bo'yicha bo'nak to'lovlarni to'lash tartibi.....	717
Yangieva N.S.	
Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini soliqlar vositasi qo'llab-quvvatlashning amaldagi holati	722
Turanboyev Boburjon Qodirjon o'g'li	
Motivation, goal-setting, and organizational performance: a case study from uzbekistan's chemical industry	726
Mamataliev Anvar Ergashevich, Bobur Urinov	
Применение искусственного интеллекта при организации налогового администрирования узбекистана	733
Н.А. Артиков	
Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish zaruriyatini keltirib chiqaruvchi omillar.....	737
Sharofiddinova Gulnoza Iloxomjonovna	
Raqamli texnologiyalarning tijorat banklari samaradorligiga ta'siri	745
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Suv tanqisligi sharoitida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish asoslari	750
Qosimov Maxamatjon Sulaymanovich	
Rivojlanayotgan iqtisodiyotda raqamli va raqamli bo'lmagan korxonalar tahlili	761
Raxmonov Nodirjon Raxmonjon o'g'li	

RIVOJLANAYOTGAN IQTISODIYOTDA RAQAMLI VA RAQAMLI BO'LMAGAN KORXONALAR TAHLILI

Raxmonov Nodirjon Raxmonjon o'g'li

Qo'qon universiteti tayanch doktoranti

e-mail: rakhmonovnodirjon@gmail.com

ORCID:0000-0002-6249-1226

Annotatsiya: Ma'lumotlarning haddan tashqari ko'pligi sanoatni ma'lumotlar qiymatidan foydalanish va raqobatdosh ustunlikka ega bo'lish qobiliyatini rivojlantirishga olib keldi. Shu nuqtai nazardan, biznes tahlili bir nechta sohalarda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Biznes-tahlilning potensial afzalliklari ilg'or texnologiyalarda keng ta'kidlanmoqda. Adabiyotlarda, COVID 19 davrida va undan keyin biznesning barqarorligi uchun tahliliy prognozlarining ahamiyati haqida kam narsa ma'lum. Ushbu tadqiqot ishi kichik biznes faoliyatini imkoniyatlarining barqarorlikka aloqadorligini o'rganadi, hamda rivojlanayotgan iqtisodiyotda raqamli va raqamli bo'lmagan kichik biznes sub'yektlarining iqtisodiy ko'rsatkichlari keltirilgan. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tahliliy qobiliyatlar raqamli faollashtirilgan ko'p tarmoqli kompaniyalarning barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari rivojlanayotgan iqtisodiyotda raqamli va raqamli bo'lmagan korxonalar o'rtasidagi farqlarni, ularni ish faoliyatiga ta'sir etuvchi omillarni va raqamli transformatsiyaning ahamiyatini tahlil qiladi. Maqola, avvalo, raqamli texnologiyalarni joriy etishning samaradorligi va raqamli bo'lmagan korxonalar uchun qanday qiyinchiliklar mavjudligini ko'rsatadi. Shuningdek, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishida raqamli korxonalar uchun o'zini, innovatsiyalarni rag'batlantirish va global bozorlar bilan integratsiya kabi asosiy jihatlarni tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Analitik imkoniyatlar, biznesning barqarorligi, tahliliy ma'lumotlar, resurslar, raqamli texnologiyalar, COVID 19, rivojlanayotgan iqtisodiyot.

Abstract: The data glut has led industries to develop the ability to exploit the value of data and gain competitive advantage. In this context, business analytics is gaining importance in several sectors. The potential benefits of business analytics are widely highlighted in advanced technologies. In the literature, little is known about the importance of analytical forecasts for business sustainability during and after COVID 19. This research paper examines the relationship between small business performance opportunities and sustainability, and presents the economic performance of digital and non-digital small businesses in an emerging economy. The results of this study show that analytical capabilities are important for the sustainability of digitally enabled multinational companies. It also analyzes the differences between digital and non-digital enterprises in an emerging economy, the factors affecting their business performance, and the importance of digital transformation. The article first shows the effectiveness of implementing digital technologies and the challenges for non-digital enterprises. It also analyzes key aspects such as the role of digital enterprises in the development of the digital economy, promoting innovation, and integrating with global markets.

Key words: Analytical capabilities, business sustainability, analytical data, resources, digital technologies, COVID 19, emerging economies.

Аннотация: Избыток данных привел к тому, что отрасли стали развивать способность использовать ценность данных и получать конкурентное преимущество. В этом контексте бизнес-аналитика приобретает все большее значение в нескольких секторах. Потенциальные преимущества бизнес-аналитики широко освещаются в передовых технологиях. В литературе мало что известно о важности аналитических прогнозов для устойчивости бизнеса во время и после COVID 19. В этой исследовательской работе рассматривается взаимосвязь между возможностями производительности малого бизнеса и устойчивостью и представлены экономические показатели цифрового и нецифрового малого бизнеса в развивающейся экономике. Результаты этого исследования показывают, что аналитические возможности важны для устойчивости многонациональных компаний с поддержкой цифровых технологий. В ней также анализируются различия между цифровыми и нецифровыми предприятиями в развивающейся экономике, факторы, влияющие на их бизнес-эффективность, и важность цифровой трансформации. В статье сначала показана эффективность внедрения цифровых технологий и проблемы для нецифровых предприятий. В ней также анализируются ключевые аспекты, такие как роль цифровых предприятий в развитии цифровой экономики, продвижении инноваций и интеграции с мировыми рынками.

Ключевые слова: Аналитические возможности, устойчивость бизнеса, аналитические данные, ресурсы, цифровые технологии, COVID 19, развивающиеся экономики.

KIRISH

Dunyo miqyosida biznes-tahlil imkoniyatlarining (BTI) potensial afzalliklari keng e'lon qilingan bo'lsa-da, O'zbekiston kabi o'rta rivojlanayotgan mamlakatlardagi korxonalarining biznes-tahlil qobiliyatlari va iqtisodiy ko'rsatkichlari haqida juda kam narsa ma'lum. Ushbu tadqiqot biznes-tahlil imkoniyatlarini COVID 19 pandemiyasi davrida va COVID 19 pandemiyasidan keyin raqamli va ma'lumotlarga asoslangan kichik biznes subyektlarining iqtisodiy samaradorligi hamda barqarorligi bilan bog'laydi. Raqobatbardosh bozorlardagi pandemiya tufayli yuzaga kelgan beqarorlikni hisobga olsak, analitik imkoniyatlar korxonalarining muhim ma'lumotlarni yaratishga intilayotgan vositalarini, shuningdek, o'z muhitida bunday ma'lumotlardan foydalanish usullarini qanday o'zgartirishga imkon berayotganini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi [1]. Shu bilan birga, ushbu ma'lumotlardan foydalanishda samaradorlikning yuqori ahamiyatini, shuningdek, COVID 19 tufayli yuzaga kelgan inqiroz sharoitida yanada barqarorlikni saqlab qolish imkoniyatini, biznes natijalarini hisobga olish kerak bo'ladi. Zamonaviy adabiyotlarda analitik qobiliyatlar kompaniyadan olingan ma'lumotlarni tahlil qilish imkonini beruvchi texnologiya va ularning to'g'ri qo'llanilishiga mos keladigan usullar to'plami bilan ta'minlangan biznesni boshqarishning aqlli vositalari bilan bog'liqligi ta'kidlanadi [5]. Shunday qilib, analitik imkoniyatlardan menejerlar qaror qabul qilishda yordam beradigan drayver sifatida foydalanish mumkinligi aytish mumkin. Biznes-tahlil salohiyatini kiritish omili kompaniyaning ushbu qo'llanilishining amaldagi murakkabligini va zarur bo'lgan barcha boshqaruv sohalarini jalb qilgan holda samarali va ishonchli ma'lumotlarga ega bo'lishidir [9].

Shunday qilib, ushbu olingan ma'lumotlarni qo'llash va ularni to'g'ri tahlil qilish qobiliyatiga erishish kompaniya uchun raqobatdosh ustunlikni yaratishi mumkin bo'lgan kalit bo'lish potensialiga ega va shuning uchun bu imkoniyatlar orqali tashqi agentlar tomonidan o'zgarishlarga duch kelishi mumkin [8]. Ushbu tadqiqotda biznes razvedkasi imkoniyatlarini yuqori darajadagi ma'lumotlarni tahlil qilish imkonini beruvchi texnologiyalar va o'zaro bog'liq usullardan foydalangan holda boshqaruv vositalarini qo'llash deb tushunish mumkin [3]. Shunday qilib, biznes razvedkasi imkoniyatlari axborot texnologiyalari (IT) tomonidan taqdim etilgan vositalarga asoslanadi va ular hisobotlarga aniq tarjima qilish imkonini beruvchi statistik vositalarni tahlil qilish qobiliyatiga ega [13].

Raqamli hamda raqamli bo'lmagan ma'lumotlarga asoslangan korxonalarining ishlashi uchun biznes tahlilining imkoniyatlarini tushunish bir necha sabablarga ko'ra muhim ustuvorlik hisoblanadi: (a) biznes-tahlil qobiliyatlari kompaniyalarning operatsiyalari va boshqaruvini o'zgartirish imkoniyatiga ega [27]; va (b) biznes-tahlil kompaniyalarning unumdorligini va raqobatdosh ustunligini oshirishi mumkin [17], [13]. Shunday qilib, biznes-tahlil raqamli texnologiyalarga asoslangan zamonaviy kompaniyalarning asosiy tarkibiy qismidir.

Oldingi tadqiqotlar biznes-tahlil imkoniyatlarining aylanma iqtisodiyot samaradorligiga ijobiy ta'sirini [9] va katta ma'lumotlarni tahlil qilish imkoniyatlarining raqobatdosh ustunlikka [17] va firma faoliyatiga ta'sirini aniqladi [27]. Iqtisodiy samaradorlik nima ekanligini tushunish uchun, avvalo, biznes tahlili va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi oraliq bo'g'in sifatida ko'rib chiqilishi mumkin bo'lgan biznes jarayonlarining samaradorligini (BJS) tushunish kerak, bu biznes samaradorligiga ijobiy ta'sir qiladi [18]. Biroq, bu tadqiqotlar rivojlangan va rivojlanmagan iqtisodiyotlarga qaratilgan. Shunday qilib, rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun hozirgi kunda takliflar yetishmaydi. Ushbu tadqiqot ma'lumotlarga asoslangan, raqamli aqlli kompaniyalar va raqamli bo'lmagan an'anaviy milliy kompaniyalarni o'rganadi. Biznes-tahlil qobiliyatlari COVID 19 pandemiyasi va COVID 19 pandemiyasidan keyingi davrida iqtisodiy samaradorlik va barqarorlikni yaxshilash imkoniyatlarini taqdim etishi mumkin. [12]. Shuningdek, ma'lumotlarga asoslangan muhitda iqtisodiy samaradorlik va barqarorlikka qanday erishish mumkinligini yaxshiroq tushunish qiziqarli va zarur hisoblanadi.

Ko'proq ma'lumotni oshkor qilish va qarorlar qabul qilishni takomillashtirish orqali tashkilotning samaradorligi ham iqtisodiy, ham tashkilotlar uchun COVID-19 pandemiya inqirozi tufayli yuzaga kelgan noaniqlik sharoitida chidamlilikka erishish uchun samaraliroq bo'lishi mumkin. Ushbu tadqiqot ishida hal qilinishi kerak bo'lgan asosiy masala: mamlakatda kichik biznes subyektlari faoliyati nuqtayi nazaridan biznes-tahlil qobiliyatlarining iqtisodiy ko'rsatkichlar va biznes barqarorligiga qanday ta'siri borligini aniqlashdan iborat. Shunday qilib, ushbu maqolada qo'yilgan asosiy savol: biznes-tahlil qobiliyatlari mamlakatda joylashgan, raqamli va ma'lumotlarga asoslangan kichik biznes subyektlari faoliyatini iqtisodiy ko'rsatkichlari va barqarorligiga qanday ta'sir qildi? Ushbu tadqiqot quyidagilarga yordam beradi: (a) rivojlanayotgan iqtisodlarda biznesning tahliliy imkoniyatlari haqidagi bilimlarni kengaytiradi; (b) COVID 19 pandemiyasi va COVID 19 dan keyingi davrda bo'lgani kabi noaniqlik davrida ham biznes tahliliy imkoniyatlarining iqtisodiy samaradorlik va barqarorlikka mosligini tushunishni yaxshilaydi; (c) raqamli texnologiyalarga, ma'lumotlarga asoslangan aqlli korxonalarda, shuningdek raqamli texnologiyalardan foydalanilmagan milliy korxonalarda iqtisodiy samaradorlik va barqarorlikni yaxshilash uchun biznes imkoniyatlari ustuvor bo'lishi kerak bo'lgan menejerlar uchun qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

COVID 19 epidemiyasi butun dunyo bo'ylab og'ir iqtisodiy oqibatlarga olib keldi va hech bir davlat bunga ta'sir ko'rsata olmadi [R, Fairlie 2020]. Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, vaziyat nafaqat O'zbekistonda, balki butun dunyoda yetarlicha inqirozni keltirib chiqardi. To'satdan kelgan COVID-19 son-sanoqsiz sanoat sohasini zaiflashtirdi va hatto bankrot holatlariga ham olib keldi. Noaniqlik sharoitida kompaniyalar iqtisodiy ta'sirlarga nisbatan zaif bo'lib qoldi. Shuning korxonalaridan tezkor javob berish qobiliyatini talab qiladi. Inqirozni bartaraf etish uchun moslashuvchan ko'nikmalar repertuari biznesning uzluksizligi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega edi. Shunday qilib, biznes-tahlil qobiliyatiga ega bo'lish inqiroz davrida barqarorlikka erishishning hal qiluvchi omili bo'lib, tiklanish va qoniqarli iqtisodiy ko'rsatkichlarga erishish uchun inqirozdan chiqish imkonini berdi. Mavjud tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, biznes tahlillari o'zining texnologiyalari, usullari va ilovalari bilan ishonchli dalillar asosida qaror qabul qilish uchun biznes ma'lumotlarini tahlil qilishni kuchaytirishga imkon berdi. [2]. Ko'plab kompaniyalar o'z faoliyatini yaxshilash uchun biznesni tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga katta mablag' sarflaydilar. Biznes tahlili kompaniyalar faoliyatiga turli yo'llar bilan ta'sir qiladi. Hozirgi kunda biznes-tahlil kompaniyalarning qiymatni oshirish uchun ma'lumotlarni [1] ishlab chiqarish va ishlatish usullarini qayta shakllantirmoqda.

Adabiyotlarda turli manbalar va keng ko'lamlı ma'lumotlarga asoslangan prognoz va tavsiyalar berish imkonini beruvchi qiymat yaratish uchun biznes tahlilining ahamiyati ta'kidlangan. Ushbu tadqiqot biznes tahlili va katta ma'lumotlar tahlilini birlashtirilgan tarzda ko'rib chiqadi [27], bu kompaniyaning ma'lumotlardan, texnologiyadan va ma'lumotlarga asoslangan tushunchalarni yaratish qobiliyatidan samarali foydalanish qobiliyatini ta'kidlaydi [27]. Shuningdek, bir nechta sohalarda qiymat yaratish potensialini hisobga olgan holda ushbu fanga mutaxassislar va akademiklar orasida qiziqish ortib borayotganini ko'rish mumkin. Ma'lumotlarni tahlil qilish - bu ma'lumotlarni boshqarish, qayta ishlash va tahlil qilishning yaxlit yondashuvi bo'lib, tushunchalar yaratishga qaratilgan [S.Wamba va bosh. 2015] va tashkilotlarga bozor talablari asosida o'zgarishlarni bashorat qilish hamda ularga tezkor javob berish imkonini beradi [O.Isik va bosh. 2012]. Bu qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlash uchun ma'lumotlarni to'plash, o'zgartirish, tahlil qilish va sharhlash uchun imkoniyatlar va texnologiyalardan foydalanishni o'z ichiga oladi [2]. Biznesni tahlil qilish imkoniyatlari innovatsion biznes modellariga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi. Shuningdek, adabiyotlarda keltirilganidek, biznes-tahlil qobiliyati kompaniyalarning mantiqiy va strategik maqsadlariga bog'liq emas, balki ularga ta'sir qilib, shu bilan kompaniyalar va ularning manfaatdor tomonlari uchun qiymat yaratishda muhim rol o'ynaydi [F.Ciampi va bosh. 2020]. Biznesni tahlil qilish imkoniyatlarini kompaniya rahbariyatiga yaxshiroq qaror qabul qilish imkonini beruvchi boshqaruvning aqli shakli sifatida tavsiflaydi.

Boshqacha qilib aytganda [3], analitik qobiliyatlar buning uchun texnologiyalardan foydalangan holda boshqaruv vositalarini qo'llashdir. Shu sababli, ushbu tadqiqot menejerlar kompaniya ma'lumotlarini to'plash, boshqaruv uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etishda samarali bo'lgan texnologiya vositalariga sarmoya kiritishga qaror qilishlari kerakligini ta'kidlaydi. Biroq, menejment eng yaxshi qaror qabul qilish uchun ma'lumotlarni foydali ma'lumotlarga aylantira olishi kerak. Ma'lumotlar ustidan nazoratga ega bo'lish, statistik ma'lumotlardan foydalanish va aniq ko'rsatmalarga ega bo'lish bunday IT vositalarining samarali bo'lishi uchun juda muhim hisoblanadi [13]. Uskunalarning amaliy qismi faqat analitik qismni hosil qiladi, uning imkoniyatlari ushbu ma'lumotlardan yuqori samarali boshqaruv bilan foydalanish bilimlarida qabul qilinadi [9]. Biznes tahlilini qo'llashdan maqsad uning istalgan iqtisodiy ko'rsatkichlarni yaratish va o'z muhitida yanada barqarorlikka erishish qobiliyati ekanligini hisobga olib [18], ushbu tadqiqot [27] taklifiga asoslanadi, bu moddiy, nomoddiy resurslar hamda insoniy ko'nikmalarga ishora qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

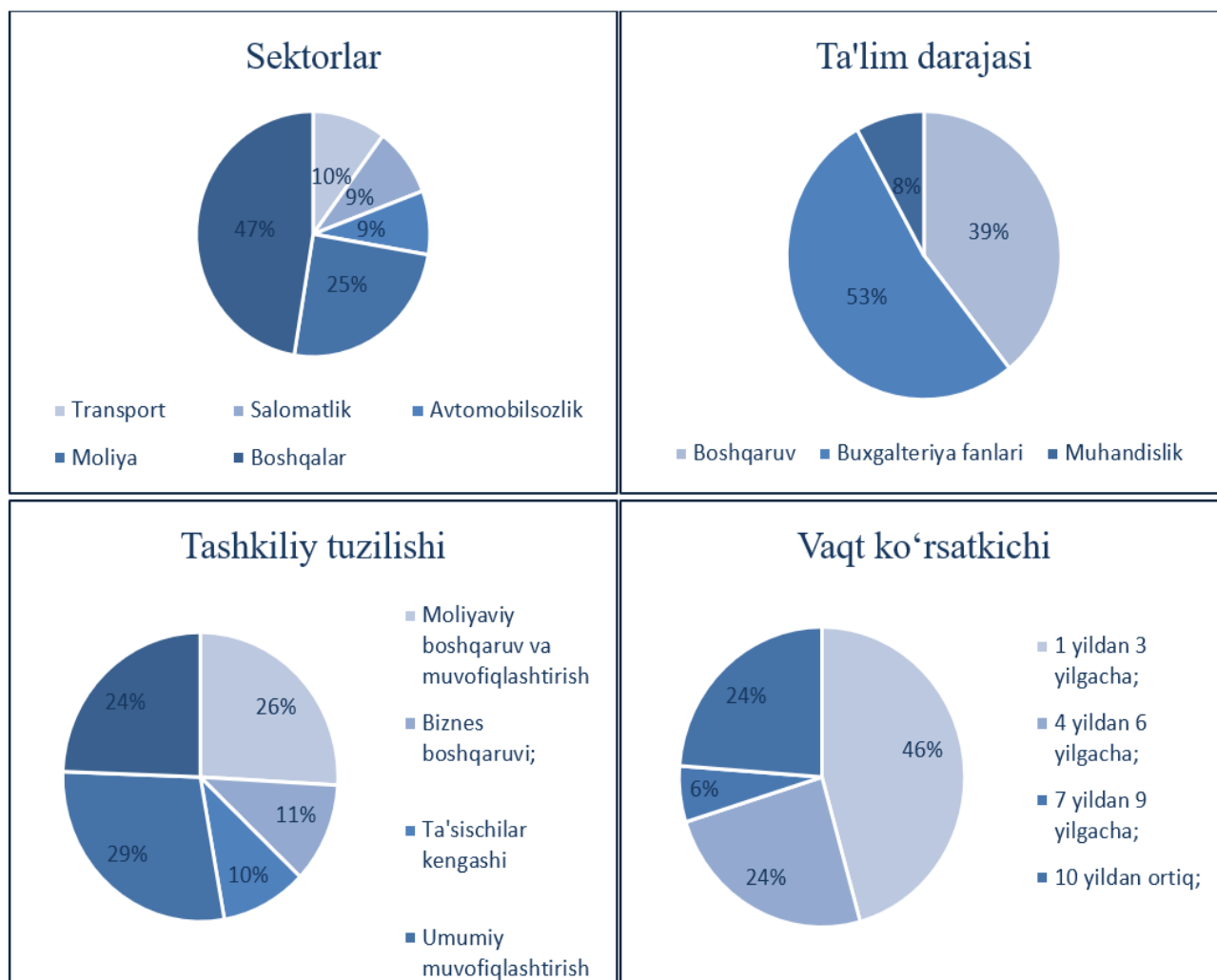
Ushbu tadqiqot ikki bosqichda ishlab chiqilgan bo'lib, birinchi bosqichda nufuzli ilmiy bazalar (Web of Science, Scopus, va Science Direct)da chop etilgan tadqiqot natijalari asosida, biznesning tahliliy imkoniyatlari va tashkiliy barqarorlikka qaratilgan tadqiqotlarni aniqlash uchun adabiyotlar ko'rib chiqildi. Ikkinchi bosqich ikki qismdan iborat bo'lgan so'rovnoma yordamida o'tkazildi: I qism – kompaniyadagi lavozimlar, lavozimdagi ish tajribasi, ta'lim va ta'lim sohasi kabi respondentlar haqida umumiy ma'lumotlar; va II qism – Kompaniyalarning biznes-tahliliy imkoniyatlari va barqarorligi (iqtisodiy ko'rsatkichlari) to'g'risidagi ma'lumotlar. Anketa uchta biznes mutaxassisi bilan sinovdan o'tkazildi. Anketa o'zgaruvchilari so'zining aniqligi tekshirildi. Mutaxassislar so'rovnomaga javob berishda jiddiy qiyinchiliklarga duch kelmaganini va so'rovnomanı mazmuni va tuzilishi jihatidan adekvat deb hisoblashgan. Ba'zi jumlar yakuniy vositani takomillashtirishda, tinish belgilari, gaplarning uzunligi yoki ravshanligidagi kichik o'zgarishlar bilan o'zgartirildi. Biznes-tahliliy qobiliyatlar konstruksiyasi imkoniyatlarning ta'sir darajasiga ishora qiluvchi besh balli Likert shkalasi yordamida o'lchandi (1 = umuman mos emas va 5 = juda mos). Oldingi tadqiqotlar boshqa sohalardagi biznes-tahliliy qobiliyatlarining ta'sirini

ko'rsatdi [11] moddiy qobiliyatlar, insoniy qobiliyatlar, nomoddiy narsalar va operatsion imkoniyatlar. Ushbu tadqiqot biznes-tahliliy qobiliyatlarni qobiliyatlar sifatida ko'rib chiqdi: moddiy, insoniy ko'nikmalar, nomoddiy va operatsion imkoniyatlar, savollarning mazmuni [18] va [9] tomonidan originalga nisbatan o'zgartirildi. Biznes natijalarining tuzilishi rentabellik va investitsiyalarning daromadlilik darajasi va barqarorlik orqali iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan o'lchandi. Muxtasar qilib aytganda, anketa COVID-19 pandemiyasi va 25 ta savoldan iborat yangi normal (post-pandemiya) kontekstiga qaratilgan 5 (besh) balli Likert shkalasi asosida tayyorlangan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ijtimoiy tarmoqlar orqali biznes sohasiga yo'naltirilgan savolnomalar orqali so'rovnoma shakllantirilib, uning manzili ijtimoiy tarmoq orqali (ma'muriy, buxgalteriya, soliq, moliya, muhandislik va h.k.) foydalanuvchilardan iborat 58 ta kompaniya, 2 repatriant, 5 ta MCHJ va 3 ta yirik kompaniyalarga so'rovnoma yuborildi. Telegram ijtimoiy tarmog'i ulanishlari orqali respondentlarga so'rovnomada qatnashish uchun havola yuborildi. Elektron pochta mazmunida tadqiqotning talablari va tafsilotlari, shuningdek, ma'lumotlarni yig'ish shakliga kirish uchun havola mavjud. Ma'lumotlar tavsiflovchi statistika yordamida qayta ishlandi. 1-rasmda so'ralgan ekspertlar va kompaniyalarning umumiy ma'lumotlari natijalari ko'rsatilgan (1-rasm).

1-rasm. So'rovnomada qatnashgan ekspertlar va kompaniyalarning umumiy ma'lumotlari natijalari.

So'rovnomada qatnashgan kompaniyalar turli sohalarda faoliyat yuritib keladi. Tadqiqot namunasi 8 respondentga to'g'ri keladi. Kompaniyalarning asosiy qismi (47%) boshqa tarmoqlarning sektoriga tegishli bo'lsa, ikkinchi o'rinda moliya sektori (25%) va qolgan tarmoqlar joy olgan. Respondentlarning aksariyati buxgalteriya hisobi (53%), ma'muriyat (39%) va 8% muhandislik bo'yicha ma'lumotga ega. Bundan tashqari, respondentlarning aksariyati 1 yildan 3 yilgacha (46%), 24% 4 yildan 6 yilgacha, 6% 7 yildan 9 yilgacha va 24% 10 yildan ortiq tajribaga ega.

Bundan tashqari, respondentlarning 9 foizi boshqaruv lavozimlarini; 27 foizi umumiy boshqaruv, koordinator va nazoratchi lavozimlarini egallaydi.

Ushbu tadqiqot natijalari rivojlanayotgan bozorda iqtisodiy samaradorlik va barqarorlik uchun biznes razvedkasi imkoniyatlarining ahamiyatini yoritib, yangi adabiyotlarga hissa qo'shadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarga ega transmilliy kompaniyalar COVID 19 pandemiyasi davrida va undan keyin o'z imkoniyatlaridan yaxshiroq foydalana oldilar va yaxshi iqtisodiy ko'rsatkichlar va barqarorlikka erishdilar. Shunday qilib, ushbu tadqiqot natijalari biznes-razvedka qobiliyatlari qarorlari ishonchli ma'lumotlarga asoslangan xorijiy kompaniyalar uchun COVID 19 pandemiyasi keltirib chiqaradigan iqtisodiy ta'sirlarni yengishda harakatlantiruvchi kuchdir. Moddiy va insoniy tahliliy qobiliyatlar ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish uchun ko'proq mos keladi, bu bizga COVID 19 pandemiyasining iqtisodiy ko'rsatkichlarga salbiy ta'sirini kamaytirish va biznes barqarorligiga erishish imkonini beradi. Shuningdek, biz operatsion imkoniyatlar firmalarning potensial bozor bilimi, keng miqyosli iqtisod va raqamli texnologiyalar bo'yicha samarali va maxsus bilimlari tufayli ularning iqtisodiy ko'rsatkichlariga o'rtacha darajada kuchli ta'sir ko'rsatishini aniqlaymiz. Shu bilan birga, biz biznes-tahlil qobiliyatlari iqtisodiy natijalarga erishish va yangi norma - COVID 19 pandemiyasi davrida va undan keyin tashkiliy barqarorlikka erishishda samarali ekanligini aniqladik.

Biznes-tahlil qobiliyatlari [6] va katta ma'lumotlar tahlili imkoniyatlariga qaratilgan oldingi tadqiqotlar qobiliyatlarni moddiy, nomoddiy va insoniy ko'nikmalarga ajratgan. Ushbu tadqiqotlar tahliliy qobiliyatlar rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda biznes natijalarini yaxshilashini va raqobatdosh ustunliklarni kuchaytirishini ta'kidlaydi. Ushbu adabiyotlarda [11] taklif qilingan va [18] tomonidan amalga oshirilgan biznes-tahlil qobiliyatlarining ta'rifiga asoslanib, ushbu tadqiqot milliy kompaniyalarning iqtisodiy samaradorligi va ko'p tarmoqli rivojlanishida milliy kompaniyalarning iqtisodiy ko'rsatkichlari hamda ko'p tarmoqli rivojlanishiga erishish uchun biznes-tahliliy qobiliyatlarining dolzarbligini ko'rib chiqadi. Mamlakatimizdagi xorijiy korporatsiyalarni raqamli ravishda faollashtirgan COVID 19 pandemiyasining muhim davri COVID 19 pandemiyasining iqtisodiy natijalarga ta'sirini kamaytirish va pandemiya davrida ham, undan keyin ham biznes-tahlil imkoniyatlarini moslashtirish tufayli barqarorlikka erishishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, barcha imkoniyatlar ushbu xorijiy korporatsiyalar kontekstida raqobatdosh ustunlikka erishish uchun muhim ahamiyatga ega (moddiy - $M = 4,54$; inson - $M = 4,54$; nomoddiy - $M = 4,27$; va operatsion - $M = 4,5$). Boshqa tomondan, milliy kompaniyalar raqobatbardosh ko'rsatkichlar (iqtisodiy ko'rsatkichlar va barqarorlik) uchun biznes-tahlil imkoniyatlarining past darajada dolzarbligini ko'rsatdi (nomoddiy - $M=2,45$; inson - $2,86$). Shunday qilib, aqlli xorijiy kompaniyalar uchun topilgan natijalar nufuzli adabiyotlardagi ma'lumotlarga mos keladi [18]. Biroq, tadqiqot ma'lumotlarga asoslangan madaniyatga ega bo'lmagan milliy kompaniyalarga qaratilgan bo'lsa, natijalar dominant adabiyotlarga mos kelmaydi. Tadqiqot natijalari COVID 19 pandemiyasi kontekstidagi nazariy obyektivni tushunishni rivojlantiradi, bu esa o'z sa'y-harakatlarini biznes-tahlil imkoniyatlariga qaratadigan kompaniyalar COVID 19 pandemiyasi kabi inqirozlar keltirib chiqaradigan iqtisodiy ta'sirlarni kamaytirishi mumkinligini ko'rsatadi, bu biznes tahliliy qobiliyatlari biznes uchun raqobatdosh ustunliklarni yaratishning potensial mexanizmlariga aylanganligini ko'rsatadi. Shu sababli, bizning tadqiqotimiz natijalari kompaniyalarning iqtisodiy natijalardan qanday foydalanishi va bozorlarda dolzarb hamda raqobatbardosh bo'lib qolish uchun ushbu tadqiqotda ko'rib chiqilgan biznes-tahlil qobiliyatlari orqali barqarorlikka erishishi haqidagi adabiyot dalillarini ilgari suradi. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bizning tadqiqotimiz biznes-tahlil qobiliyatlari va raqamli texnologiyalarga ega bo'lgan korxonalar va raqamli bo'lmagan korxonalar uchun iqtisodiy ko'rsatkichlar, shuningdek, barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatish orqali bilim sohasini rivojlantirishga yordam beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot natijalari amaliyot uchun muhim ahamiyatga ega. Birinchidan, natijalar biznes-tahlil qobiliyatlari mamlakatimizda joylashgan tajribaga asoslangan milliy va xorijiy kompaniyalarning rentabelligi, investitsiyalarning daromadliligi hamda barqarorligi bilan o'lchanadigan raqobatbardoshlikka qanday ta'sir qilishi haqida muhim tushunchalar beradi. Tadqiqotimiz natijalari menejerlarga mijozlar va ularning manfaatdor tomonlarini qiymat yaratish va kutishlarini qondirishga qaratilgan strategik hamkorlik orqali biznes razvedkasi imkoniyatlarini yaxshilash strategiyalarini ishlab chiqish bo'yicha ko'rsatmalar beradi. Boshqacha qilib aytganda, bizning tadqiqotlarimiz shuni ko'rsatadiki, kompaniyalar biznes-tahlil imkoniyatlarini samarali boshqarmoqdalar. Bunga strategik hamkorlar bilan texnologik resurslar, tajriba almashish, o'zlarining innovatsiyalarini rivojlantirish, mijozlar va manfaatdor tomonlar uchun qiymat yaratish uchun tahliliy imkoniyatlarini yaxshilash orqali o'zlari uchun qiymat yaratish yo'li bilan hamkorlik aloqalari orqali erishish mumkin. Shunday qilib, biz menejerlarni kompaniyalar uchun yuqori raqobatbardosh ko'rsatkichlarga erishish uchun tashkiliy resurslarni sarmoya qilish orqali o'z sa'y-harakatlarini biznes-tahlil imkoniyatlariga qaratishga undaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ramanathan, R., Philpott, E., Duan, Y., and Cao, G. (2017) "Adoption of business analytics and impact on performance: A qualitative study in retail". Business and Management Research Institute, University of Bedfordshire, Luton, UK. *Journal Production Planning & Control*, 28 (11-12), 985 – 988 (2017)
2. Ashfari, A., Ravasan, A.Z., Trkman, P., and Afshari, S. (2019) "The role of business analytics capabilities in bolstering firms' agility and performance", *International Journal of Information Management*, 47 (8), pp. 1-15
3. Chen, H., Chiang, R.H.L., and Storey, V.C. (2012) "Business Intelligence and Analytics: From Big Data to Big Impact". *MIS Quarterly*, 36 (4), 1165–88.
4. Kambarov, J., Rakhmatov, U., Rakhmonov, N., & Sultanova, Y. (2020). Problems and solutions for the implementation of the industry-4.0 program in Uzbekistan. *Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems*, 12(2), 2677-2683.
5. Seddon, J.J.J.M., and Currie, W.L. (2017) "A model for unpacking big data analytics in high frequency trading". *J. Bus. Res.* 70 (1), 300–307
6. Tokhirov, R., & Rahmonov, N. (2021). Technologies of using local networks efficiently. *Asian Journal Of Multidimensional Research*, 10(6), 250-254.
7. Toxirov, R. S., & Raxmonov, N. R. O. G. L. (2021). DASTURIY TA'MINOT YORDAMIDA ZAMONAVIY BOSHQARUVNI TASHKIL ETISH ISTIQBOLLARI. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 1(1), 181-186.
8. Kristoffersen, E., and Mikalef, P, Li, J. (2021) "The effects of business analytics capability on circular economy implementation, resource orchestration capability, and firm performance". *International Journal of Production Economics*, 239 (9), 108205.
9. Gandomi, A., and Haider, M. (2015) "Beyond the hype: Big data concepts, methods, and analytics". *International Journal of Information Management*, 35 (2),137–144.
10. Raxmonov Nodirjon. (2022). O'ZBEKISTONDA SANOAT 4.0 DASTURINI RIVOJLANISHI CHARM POYAFZAL ISHLAB CHIQRUVCHI KORXONA MISOLIDA. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(2), 331–341. Retrieved from <http://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/127>
11. Rahmonov, N. (2022). EMPLOYMENT PROBLEMS AND SOLUTIONS OF EMPLOYMENT DURING THE CORONAVIRUS PANDEMIC. *Qo'qon universitetining ilmiy materiallar bazasi*, 1(000004).
12. Rahmonov, N. (2022). O'ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOTNINING ZAMONAVIY YECHIMLARI. *Qo'qon universitetining ilmiy materiallar bazasi*, 1(000004).
13. Yasmin, M., Tatoglu, E., H.S., Zaim, S., and Delen, D. (2020) "Big data analytics capabilities and firm performance: An integrated MCDM approach", *Journal of Business Research*, 114 (6), 1-15.
14. Mikalef, P.; Krogstie, J.; Pappas, I.O.; and Pavlou, P., (2020). "Exploring the relationship between big data analytics capability and competitive performance: The mediating roles of dynamic and operational capabilities", *Information & Management*, 57 (2), 103169.
15. Рахмонов Нодиржон, & Жўраев Асадбек. (2022). КИЧИК БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИК FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISH TAHLILI. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(5), 101–109. Retrieved from <http://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/386>
16. Rakhmonov, N. (2022). PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL 4.0 PROGRAM IN UZBEKISTAN (ON THE EXAMPLE OF A LEATHER SHOE MANUFACTURING ENTERPRISE). *Economics and Innovative Technologies*, 10(6), 120-129. https://doi.org/10.55439/EIT/vol10_iss6/a13
17. Aydiner, A. S., Tatoglu, E., Bayraktar, E., and Zaim, S. & D. (2019) "Dursun Business analytics and firm performance: The mediating role of business process performance", *Journal of Business Research*, Elsevier, 96(C), 228-237 (2019).
18. Donthu, N., and Gustafsson, A. (2020) "Effects of COVID-19 on business and research", *Journal of Business Research*, 117 (9), 284-289
19. Raxmonjon o'g'li, R. N. (2023). КИЧИК БИЗНЕС FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISHNING TASHKILIY TIZIMI VA ҲОЗИРГИ ҲОЛАТИ TAHLILI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 36-43.
20. Rakhmonov, N. (2024). IMPROVING THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF DIGITIZATION OF PRODUCTION ACTIVITIES. *Kokand University Research Base*.
21. Raxmonov, N. (2024). INTERNET BUYUMLARI ORQALI KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI BAXOLASH. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 10(10), 61-64.
22. Raxmonov, N. R., Xursanaliyev, B. F., Tashbayeva, S. A., & Jo'rayev, A. A. (2024). *MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR*. *University Research Base*, 1-377.
23. Fairlie R. (2020) The impact of COVID-19 on small business owners: Evidence from the first 3 months after widespread social-distancing restrictions." *Journal of economics & management strategy*, 29 (4), 727-740.
24. Mikalef, P., Pappas, I.O., Krogstie, J., and Giannakos, M.(2018) Big data analytics capabilities: A systematic literature review and research agenda, *Inf Syst E-Bus Manage* 16, 547–578
25. Raxmonov, N. (2024). Ishlab chiqarish faoliyatini raqamlashtirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.
26. Raxmonjon o'g'li, R. N. (2024). MAMLAKATDA KICHIK BIZNES FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISHNING TAHLILI. *University Research Base*, 889-892.
27. Conboy, K., Mikalef, P., Dennehy, D., and Krogstie, J. (2020) "Using business analytics to enhance dynamic capabilities in operations research: A case analysis and research agenda", *European Journal of Operational Research*, 281 (3), 656-672

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
